

Основи міграцієзнавства

КОНДРАТЬЄВ Я.Ю.
РИМАРЕНКО Ю.І.
ОЛЕФІР В.І.

Відповідальні за випуск:
професор Є.М. Моїсєєв,
професор В.Д. Сущенко

Київ
2000

ОСНОВНІ ВІДОМОСТІ

ББК 60.7я2

*Видано згідно з рекомендаціями міжнародного семінару
«Нелегальна міграція та торгівля людьми»,
проведеного Радою Європи та Національною академією
внутрішніх справ України (лютий 1999 р.) в рамках
Спільної Програми між Радою Європи та Європейською Комісією
по реформуванню правової системи і захисту прав людини,
реформуванню місцевої влади та трансформації правоохоронної
системи України
Друкується за рішенням Вченої Ради
Національної академії внутрішніх справ України*

Автори:

Кондратьєв Я.Ю. - професор, член-кореспондент Академії педагогічних наук.

Римаренко Ю.І. - доктор філософських наук, професор, академік Української академії політичних наук.

Олефір В.І. - кандидат юридичних наук, доцент.

Рецензенти:

Бабкін В.Д., доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, академік Української академії політичних наук.

Курас І.Ф., академік Національної академії наук України, віце-президент НАН України.

Шульга М.О., доктор соціологічних наук, професор, академік Української академії політичних наук, заступник директора Інституту соціології НАН України.

Кондратьєв Я.Ю., Римаренко Ю.І., Олефір В.І.

Основи міграцієзнавства: Навчально-методичний посібник. — К.: Ін-т держави і права НАН України, 2000. — 424 с.
ISBN 966-7791-03-3

Навчально-методичний посібник містить програму курсу «Основи міграцієзнавства», започаткованого вперше в країні у Національній академії внутрішніх справ України та Вищій школі права при Інституті держави і права НАН України. Викладено теоретико-методологічні та концептуальні підходи, термінологічно-понятійний інструментарій міграцієзнавства. Він зорієнтований на певні вимоги до знань і вмінь, містить плани лекцій та семінарських занять, тематику контрольних робіт, рефератів та доповідей з міграційних проблем, список рекомендованої літератури, бібліографію (українською, російською та англійською мовами), міжнародні-правові джерела, правові документи України з міграційних питань.

Посібник має сприяти трансформації правоохоронної системи України у контексті Спільної програми між Радою Європи та Європейською Комісією. Розрахований на професорсько-викладацький склад, ад'юнктів, слухачів та курсантів, практичних працівників органів внутрішніх справ, СБУ, прикордонної та митної служб, усіх, хто причетний до розв'язання проблем міграцій.

ВСТУП

Актуальність обумовлюється багатьма чинниками, головними з яких є наступні.

По-перше, міграційні процеси в останні роки стали глобальним викликом перспективам подальшого розвитку людства у XXI ст. Досить сказати, що щорічна кількість мігрантів (від двох до чотирьох млн. чол.), по суті, випереджає світовий приріст населення. А в цілому поза межами країни свого громадянства, за даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), проживає понад 125 млн. осіб, а на планеті налічується близько мільярда внутрішніх мігрантів.

По-друге, міжнародна міграція пов'язана з безпрецедентними соціальними переміщеннями біженців, репатріантів, змушених покинути свої країни внаслідок громадянських війн, етноциду, геноциду, масового брутального поводження з людьми, грубими порушеннями прав людини.

По-третьє, міграція як така безпосередньо втілюється у такому явищі, як нелегальна міграція та торгівля людьми, тобто грубими порушеннями міжнародного та національного законодавства, спробами впровадити в життя так зване біле рабство, секс-бізнес та інші ганебні прояви дискримінації.

По-четверте, незаконні переміщення населення, пов'язані з діяльністю організованої злочинності, торгівлею наркотиками, зброєю тощо.

По-п'яте, міграція та її складова — біженство дедалі більше розглядається як нагальна світова гуманітарна проблема, з одного боку, як проблема реального та потенційного (латентного) порушення прав і свобод, як проблема глибинного взаємозв'язку між безпекою мігранта (біженця, шукача притулку) та національною і міжнародною безпекою — з іншого.

По-шосте, Україна не має досвіду врегулювання міграційних проблем, вона взагалі була відірвана від загальносвітових тенденцій становлення національних правничих інституцій і лише зараз, будучи на перехресті масових потоків соціальних переміщень людей, вона починає своє «входження» у складний міграційний простір, бурхливе міграційне буття.

По-сьоме, міграційна сфера є об'єктом діяльності правоохоронних органів, зокрема органів внутрішніх справ щодо обліку та регулювання зовнішньої міграції, діяльності по виявленню каналів нелегальної міграції, впливу міграції на рівень злочинності, профілактики правопорушень на міграційній основі.

Пропонований навчально-методичний посібник відповідає завданням розв'язання вкрай важливої проблеми підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів кримінальної міліції, міліції громадської безпеки, підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю, паспортно-візових служб, діяльності інспекторів, представників патрульно-постової та дорожньо-патрульної служб, працівників кадрових апаратів тощо. Впровадження курсу, на наш погляд, буде сприяти реалізації творчого потенціалу працівників органів внутрішніх справ, підвищенню наукової організації праці та виконавчої дисципліни.

Саме в такий спосіб і будуть забезпечені правові засади втілення прав і свобод людини та громадянина в усіх галузях суспільного життя, внутрішньої політики, безпеки суспільства і громадського спокою в Українській державі.

Головна мета курсу — вивчення тенденцій розвитку та сутності міграційної царини людського буття, яке містить чималий пласт маловідомих пересічній людині проблем — політичних, психологічних, етнічних, біологічних, культурних, правових, соціо-релігійних, управлінських, що потребує від урядовців та управлінців прийняття повсякденних ситуаційних рішень. А це, в свою чергу, допоможе реалізувати схвалену Колегією МВС України «Концепцію розвитку органів внутрішніх справ» (грудень 1999 р.).

З одного боку, йдеться про максимальне використання позитивного досвіду, у тому числі — зарубіжного, забезпечення впровадження науково-обґрунтованих рекомендацій. З іншого ж — про попередження злочинності та посилення боротьби з нею, особливо з організованими її формами, корупцією, про профілактику правопорушень на міграційному ґрунті.

Основне завдання навчального курсу полягає у формулюванні у слухачів (курсантів) ґрунтовних об'єктивних знань про міграційні переміщення у сучасному світі, підвищенні їх міграційно-знавчої культури та підготовки до активної, усвідомленої участі у правоохоронній роботі. На наш погляд, підготовка кваліфікованих кадрів для органів внутрішніх справ буде сприяти забезпеченню надійного захисту особи, суспільства та держави від злочинних посягань, поліпшенню громадської безпеки з одночасним обмеженням темпів зростання злочинності, з одного боку, втіленню в життя спільної Програми Європейського Союзу і Ради Європи по трансформації правоохоронної системи в Україні, з іншого.

При цьому автори посібника керувалися важливим положенням, висунутим Генеральною Асамблеєю ООН щодо відбору, навчання та перепідготовки кадрів підрозділів правоохоронних органів щодо підтримки правопорядку (Кодекс Поведінки посадових осіб по підтримці правопорядку), дій поліції у демократичному суспільстві, відсутності дискримінації при застосуванні законів.

Особливу увагу звернуто на міжнародне—правові норми, що торкаються надзвичайного стану, збройних конфліктів, захисту найбільш вразливих верств населення (неповнолітніх, жінок, дітей, біженців, негромадян) та інших категорій, що входять у правове поле діяльності поліцейських (міліцейських) органів.

Не менше значення має також підготовка кадрів, здатних реалізувати «Програму боротьби з нелегальною міграцією» (Постанова Кабінету Міністрів України).

Вступ	6
В.1. Актуальність вивчення курсу.....	6
В.2. Мета і завдання.....	7
В.3. Вимоги до знань і вмінь.....	8
1. ОБ'ЄКТ ВИВЧЕННЯ	12
1.1. Енциклопедія «Міграційні процеси в сучасному світі» як джерело наукового пізнання та основа практичної діяльності.....	12
1.2. Теоретико-методологічні та концептуальні засади міграційознавства.....	31
2. НАВЧАЛЬНИЙ ПЛАН КУРСУ	62
2.1. Робочий план.....	62

2.2. Плани лекцій.....	65
2.3. Плани семінарських занять.....	71
2.4. Тематика контрольних робіт, рефератів та доповідей.....	85
2.5. Рекомендовані джерела та література.....	89
3. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ ДОКУМЕНТИ.....	164
3.1. Заключний акт конференції повноважних представників ООН про статус біженців і осіб без громадянства. Конвенція про статус біженців 1951 р.....	164
3.2. Протокол про статус біженців 1967р.....	191
3.3. Програма виконавчого комітету Управління Верховних Комісарів.....	194
3.4. Висновки Виконавчого комітету УВКБ ООН з питань міжнародного захисту біженців.....	195
3.5. Жінки та права людини.....	209
3.6. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок.....	213
3.7. Декларація про викорінення насильства проти жінок.....	221
3.8. Декларація Всесвітнього конгресу.....	228
3.9. План дій Всесвітнього конгресу.....	232
4. ПРАВОВІ ДОКУМЕНТИ УКРАЇНИ.....	236
4.1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про громадянство України».....	237
4.2. Закон України «Про правовий статус іноземців».....	252
4.3. Закон України «Про біженців».....	262
4.4. Проект Закону України «Про ратифікацію Угоди між Урядом України і міжнародною організацією з міграцією».....	270
4.5. Проект Постанови Верховної Ради України.....	271
4.6. Проект Закону України «Про ратифікацію угоди про співпрацю держав-учасниць Співдружності Незалежних Держав у боротьбі з незаконною міграцією».....	278
4.7. Угода про співпрацю держав-учасниць СНД.....	279
4.8. Про Правила в'їзду іноземців в Україну і їх виїзду з України і транзитного проїзду через її територію.....	283
4.9. Положення про порядок оформлення надання статусу біженця.....	295
4.10. Про затвердження положення про посвідчення біженця.....	301
4.11. Про створення органів міграційної служби в Україні.....	308
4.12. Типове положення про відділи міграції в областях, містах Києві та Севастополі.....	309
4.13. Положення про регіональні пункти тимчасового розміщення біженців.....	313
4.14. Положення про паспорт громадянина України для виїзду за кордон.....	318
4.15. Постанови Кабінету Міністрів України від 26.02.1993 р.....	322
4.16. Положення про паспортну службу органів внутрішніх справ.....	327
4.17. Указ Президента України «Питання імміграційного контролю».....	331
4.18. Постанова Кабінету Міністрів України від 13 січня 1998 р.....	331
4.19. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 лютого 1999 р.....	332
4.20. Порядок обміну посвідчення біженця.....	341
4.21. Доповідь Керівній групі.....	346
4.22. Основні напрями соціальної політики України на 1997-2000 роки.....	356
4.23. Програма запобігання торгівлі жінками та дітьми.....	358
5. ІНСТРУМЕНТИ ООН ТА РАДИ ЄВРОПИ ПО ПІДТРИМЦІ ПРАВОПОРЯДКУ В СПРАВІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗЛОЧИННОСТІ.....	368
5.1. Кодекс поведінки посадових осіб у підтриманні правопорядку.....	368
5.2. Основні принципи застосування сили та	

вогнепальної зброї посадовими особами по підтримці правопорядку.....	375
5.3. Керівні принципи для ефективного здійснення Кодексу поведінки посадових осіб у підтримці правопорядку.....	385
5.4. Міжнародні норми щодо прав людини в галузі підтримки правопорядку.....	388
5.5. План Спільної програми (СП IV) ЄК\РЄ для демократичних інститутів, верховенства права та прав людини в Україні.....	416
5.6. Висновки міжнародного семінару.....	420